

Кой̄ти и еий̄ајска држава: од Насеровој њанарабизма до Сисијевој двоидентитетској арајско-кой̄тској јединству

Др Александар Раковић

Током последње фазе номиналне османске владавине над Египтом, ова земља је била под британском окупацијом (1882–1914). После Првог светског рата, 1922. установљена је Краљевина Египат чију су сувереност кочиле британска политика и њене војне снаге. Због тога је 1952. извршен официјерски преврат, познат и као револуција, којом је свргнута династија, окончана британска владавина, проглашена Република Египат која је била социјалистичка, несврстана и секуларна држава.

У Египту је 1897. живело око 10% хришћана, а њихово исељавање и пораст броја муслимана довели су до тога да се проценат хришћана, углавном Копта, у наредних сто година преполови. Према званичним пописним подацима из 1996. у Египту је живело 5,7% коптског живља. Међутим, док је проценат опадао, број Копта је растао. Наиме, док је 1917. било само милион Копта, процењује се да их је 2012. било 4,5 милиона од укупно 80 милиона становника.¹

Али према коптским проценама, њих у Египту данас има чак до 12 милиона.² Охрабрен због све срдачнијих односа египатске државе, на челу са генералом Сисијем са хришћанском заједницом, коптски патријарх Тавадрос II је 2015. изнео податак за који је рекао да је поуздан. Саопштио је да у Египту живи 16 милиона хришћана и да чине 20% египатске популације.³ Упечатљиво је и да коптско монаштво доживљава процват. Док је у Египту 1960. било само 206 монаха и монахиња, њихов број је 2001. порастао на чак 1.200.⁴

Кой̄ти у социјалистичком Еий̄у

Суштина идентитета египатске државе, на челу са председником Гамалом Абделом Насером (1956–1970), била је арапски национализам који је морао бити повезан и са муслиманском вером. Тај пут је, међутим, искључивао исламизам као идеологију. С друге стране, арапски национализам се тада косио

¹ Sebastian Elsässer, *The Coptic Question in the Mubarak Era*, Oxford University Press, Oxford–New York, 2014, 75–76.

² Don Wagner, „Egypt’s Coptic Christians: Caught Between Renewal and Persecution”, *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November 1997, 87–88.

³ Egypt’s Sisi First President ever to Attend Coptic Christmas Mass, *American Thinker*, 8 January 2015.

⁴ Nelly van Doorn-Harder, „The Coptic Church Today”, *Coptic Civilization: Two Thousand Years of Christianity in Egypt*, edited by Gawdat Gabra, Cairo–New York, The American University in Cairo Press, 2014, 264.

са коптским идентитетом. Тако су се и исламисти и Копти, иначе оштро супростављени једни другима, нашли под немилим околностима.

Насеров ударац по екстремној исламистичкој организацији Муслиманско братство био је до те мере жесток да их је за двадесетак година искључио из јавног живота. Насерове социјалистичке реформе, огледане у национализацији имовине, нанеле су штету коптској цркви, Исламској заједници и свим другим великим земљопоседницима. Међутим, реформе су донеле бољитак сиромашнијим слојевима коптског и муслиманског живља. И после тих реформи Копти су, упркос одласку дела становништва у Европу, Северну Америку и Аустралију, остали стабилно становништво, нешто образованије и богатије од египатских муслимана.⁵

Ниједан Копт 1957. није изабран за посланика египатског парламента. Међутим, Насер је од 1964. користио своје право да укључи неки број коптских посланика. У исто време је подразумевано да ће Копти имати једног министра у влади, углавном као марионету арапске политике. Копти су тада најпре сматрани „сектаријанском групом“, много више него равноправним грађанима. Како је Насеровој власти била потребна спона са коптским народом, било је очекивано да за то одаберу јерархију Коптске цркве, на челу са патријархом. Египат је признао Коптску цркву за званичног представника коптског народа, а потом је било очекивано да коптски црквени представници дају Насеру подршку на кључним државним питањима.⁶

Политика египатске државе – већ поменута као спона ислама и национализма – и у време панарабизма (1958–1973) и у време египатског арапског патриотизма (од 1973), нехотице је довела до јачања народног исламизма. Наиме, уџбеници у којима се арапски национализам стапао са исламском основом довели су до пораста политичког исламизма у генерацијама које су тако васпитаване. Тек почетком деведесетих, у време када је Мубаракова власт била на врхунцу борбе са исла-

⁵ Sebastian Elsässer, *The Coptic Question in the Mubarak Era*, 73–75.

⁶ *Исѡ*, 79–80.

⁷ *Исѡ*, 78–79.

⁸ *Исѡ*, 82–83.

⁹ *Исѡ*, 84.

¹⁰ Saad Michael Saad, „The Modern Period (1952– 2011): An Era of Trials, Tribulations and Triumphs”, *The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture*, edited by Lois M. Farag , London–New York, Routledge, 2014, 93.

мистима, у уцбенике је додато више о Коптима и њиховој египатској историји. Потом је, крајем прве деценије XXI века, значајно унапређен садржај о коптском идентитету Египта.⁷

Председник Египта Мухамед Анвар ел Садат (1970–1981) је наступао с позиција пружања руке исламистима. Омогућио им је повратак у јавни живот одакле их је Насер протерао. С тим у вези, Садат се све више ослањао на политички исламизам, али не и на радикалне исламисте. Садатов покушај из 1977. да законски забрани повратак Копта – конвертованих у ислам – у хришћанску веру, довео је до оштре реакције Коптске цркве, па су Садатови односи са коптским патријархом Шенудом озбиљно нарушени.⁸

Посебно тешка је била 1981. година када је у Каиру, поред осталог, у јуну у нападу руље страдало двадесетак Копта, преко стотину је повређено, а запаљено је око 170 коптских кућа. Садат се потом обрушио на милитантне исламисте, опозицију, али и коптског патријарха Шенуду III, кога је свргнуо, јер је сматрао да је и он одговоран за распламсавање верског насиља.⁹

Поред Шенуде који је био заточен у манастиру, Садат је у септембру 1981. наредио хапшење осам коптских епископа и 160 коптских свештеника, хиљаду и по коптских активиста, пет хиљада муслиманских верских службеника и милитантних исламиста и двеста политичара. Када је током војне параде 6. октобра 1981. исламистички атентатор убио Садата, Копти су то видели као Божију вољу, а милитантни исламисти су сматрали да су окончали посао.¹⁰

На место председника Египта ступио је Хосни Мубарак (1981–2011) који је 1985. вратио Шенуду III на патријаршијски престо. Мубарак је као приоритет ставио обрачун с нарастајућим исламизмом. Заштита коју је Коптима пружила Мубаракова власт омогућила је хришћанском становништву сигурност.¹¹ Мубаракова власт такође је сматрала патријарха Шенуду за искључивог представника коптске заједнице.¹²

¹¹ Sebastian Elsässer, *The Coptic Question in the Mubarak Era*, 84–87.

¹² Georges Fahmi, *The Coptic Church and Politics in Egypt*, *Carnegie Middle East Center*, 18 December 2014.

¹³ *Massacre at the temple*, *Guardian*, 18 November 1997.

Упркос томе, током деведесетих оснажени радикални исламисти нападали су циљеве широм Египта. Најгнуснији напад у тој деценији исламисти су извршили 17. новембра 1997. када је у масакру у Луксору убијено 68 људи, углавном страних туриста.¹³ Мубаракова власт је жестоко одговарала на овакве нападе. Поука коју су исламисти добили одговором безбедносних снага довела је до тога да напади на хришћане у првој деценији XXI века буду ређи. Ни то, ни афирмативнија просветна политика према Коптима, нису сачували Мубарака од новог опаког процеса који је рушио арапске социјализме.

„Арајско пролеће“; Муслиманско брајсѡво и сѡрадање Койѡа

Крајем 2010. на врата Египта закуцало је „Арапско пролеће“ такозвано „демократско буђење“ које су истовремено подржавале земље Запада и најрадикалнији исламисти. Медији су неколико година засипали јавност вестима о „Арапском пролећу“ кроз романтичарску представу да потлачени свргавају диктаторске режиме на Блиском истоку и у северној Африци.

Истина је, нажалост, била далеко од тога и није везана само за појаве који су се у арапском свету одигравале протеклих година, већ је реч о деценијском процесу. Увертира у гушење арапских социјализама било је свргавање Садама Хусеина (2003) и америчко-британска окупација Ирака (2003–2011).

Када је о „Арапском пролећу“ реч, најпознатији су насилни преврати у Тунису (2011) и Египту (2011), грађански рат праћен спољном агресијом земаља Запада на Либију (2011) и грађански рат са агресијом милитантних исламиста на Сирију (од 2011. до данас).

Поред секуларних влада Бена Алија (Тунис), Муамера ел Гадафија (Либија), Хоснија Мубарака (Египат) и Башара ел Асада (Сирија), који су представљали бедем против верског радикализма у својим државама, жртве исламиста на Блиском истоку поново су постали хришћани, присутни две хиљаде годи-

¹⁴ Видети документарни филм *The Revolution Business* (2011) у продукцији Journeyman Pictures.

¹⁵ Elisabeth Iskander Monier, „The Arab Spring and Coptic–Muslim Relations: from Mubarak to the Muslim Brotherhood“, *European Yearbook of Minority Issues*, vol. 11, Leiden–Boston, Brill Nijhoff, 2012, 172–175.

¹⁶ *Исџо*, 175–176.

¹⁷ The Copts flee Egypt, *Al-Ahram Weekly*, 2 May 2013.

на као аутохтона религија на том простору. У организацији рушења секуларних и социјалистичких власти били су и припадници некадашње организације Отпор која је током деведесетих деловала у Републици Србији.¹⁴

Невероватно. Јер сматра се да је Египат у време Хоснија Мубарака био земља у којој је штампан највећи број књига на арапском језику, а Ирак у време Садама Хусеина био земља у којој је читан највећи број књига на арапском језику. Либија је у време Моамера ел Гадафија била земља у којој се најлакше школовало, добијао стан и посао у арапском свету.

Патријарх Шенуда III подржавао је у преломним моментима председника Мубарака. Коптска црква је подвлачила да би Мубараким одласком, односно свргавањем секуларних власти, хришћани могли доћи у велику опасност.¹⁵ С друге стране, део коптске елите се припремио за нежељени долазак исламиста на власт.

Најгоре ноћне мјоре уследиле су одмах након свргавања Хоснија Мубарака, после такозваних слободних избора у Египту, када је победило Муслиманско братство (2011). Мете масовних напада исламиста постали су Копти у Каиру и Александрији. Хришћани су убијани, цркве су паљене, каменоване, а улице око њих постале су бојна поља на којима су Копти бранили своје светиње.¹⁶ Процене су да је у време власти Муслиманског братства око 100.000 египатских хришћана напуштали земљу.¹⁷

Свеприсутни вишемиленијумски староегипатски, коптски и хришћански идентитет, уочљив сваком ко је посетио ову земљу, нашао се брутално али не и неочекивано под ударом такозваног „таласа демократских промена“ који су истовремено подржали исламисти и западне демократије.

Сисијева власћ, зашћинџа Којџа и народно ѿомирење

Време владавине новог председника Мохамеда Морсија (30. јун 2012–3. јул 2013) било

¹⁸ Egypt's military gives Morsi ultimatum, *CNN*, 2 July 2013.

¹⁹ President Morsi overthrown in Egypt, *Al Jazeera*, 4 July 2013.

²⁰ Georges Fahmi, „The Coptic Church and Politics in Egypt“, *Carnegie Middle East Center*, 18 December 2014.

²¹ Egyptian military chief vows to rebuild Coptic Churches, *Fox News*, 16 August 2013.

²² Egypt Military Flexes Muscle Against Morsi Amid Rallies, *The New York Times*, 26 July 2013.

²³ Excerpts from Washington Post interview with Egyptian Gen. Abdel Fatah al-Sisi, *The Washington Post*, 5 August 2013.

²⁴ Russia's Putin says supports Sisi's bid for Egypt presidency, *Reuters*, 13 February 2014.

је до те мере хаотично и неподношљиво да је египатска војска била принуђена да изврши државни удар и среди прилике у земљи.

Државним ударом је руководио египатски генерал Абдел Фатах ел Сиси који је од 12. августа 2012. био министар одбране у влади којој је дао поверење исламистички председник Морси. Пошто свакојако насиље на улицама није престало, министар Сиси и египатска војска су 2. јула 2013. упутили ултиматум да ће интервенисати ако власти не дођу до компромиса са опозицијом која је била против исламистичког председника.¹⁸ Већ 3. јула 2013. војска је свргла Морсија и преузела власт.¹⁹

Коптска црква је подржала војску да успостави ред, али то у првом моменту није заштитило хришћане од исламиста јер су ови, као одговор на војне акције против Муслиманског братства, широм земље немилосрдно нападали Копте.²⁰ Војне власти су према хришћанима заузеле заштитнички став и радиле су на томе да се надокнади штета која је изазвана нападама исламиста.²¹

Уз подршку војске именовани су привремени председник и премијер Египта. Генерал Сиси је 16. јула 2013. заузео место потпредседника у влади у којој није било исламиста. У знак подршке према новоустановљеним властима, иза којих је била војска, милиони Египћана су 26. јула 2013. били на улицама.²² Већ у августу 2013. генерал Сиси се обратио Сједињеним Америчким Државама, које су подржавале исламисте, речима: „Окренули сте леђа Египћанима који вам то неће заборавити.“²³

Сисијева популарност је достигала неслућене границе и водила је овог лидера ка кандидатури за председника Египта. Како би обезбедио подршку за кандидатуру, Сиси је 13. фебруара 2014. посетио руског председника Путина. Током обраћања јавности путем телевизијских камера, Путин је Сисију рекао: „Знам да ћете се кандидовати за председника Египта; желим Вам срећу у своје име и у име руског народа.“²⁴ Сиси је у мају 2014.

²⁵ Abdel Fatah al-Sisi won 96.1% of vote in Egypt presidential election, say officials, *Guardian*, 3 June 2014.

²⁶ Egypt's Sisi First President ever to Attend Coptic Christmas Mass, *American Thinker*, 8 January 2015.

²⁷ Egyptian president attends Coptic Christmas Eve mass in Cairo, *Guardian*, 7 January 2015.

на изборима за председника Египта добио подршку 96,91% гласача.²⁵ На функцију председника Египта генерал Сиси је ступио 8. јуна 2014.

Сиси, по вероисповести муслиман сунит, постао је први председник Египта у историји ове земље који је био на Божићној литургији. Његова намера је била да то буде знак подршке „египатском јединству“ муслимана Арапа и хришћана Копта. Наиме, председник Сиси је на Бадње вече 6. јануара 2015. присуствовао Божићној литургији Коптске цркве коју је у Саборном храму Светог Марка у Каиру служио патријарх Тавадрос II. Сиси је скратио посету Кувајту да би на литургију стигао право са аеродрома.²⁶

Египатска телевизија је преносила Божићну литургију, а снимак који се налази на *Јутјубу* приказује моменат који заиста у сваком хришћанину мора да изазове јаку емоцију. Док је Сиси улазио у препуну цркву, био је праћен овацијама сабраних хришћана. Ни председник Сиси није могао да сакрије узбуђење. У цркви га је дочекао коптски патријарх, а ходали су држећи се руку под руку. Током председничке беседе у цркви, хришћани су га скоро после сваке реченице поздрављали усклицима подршке.

Лондонски *Гардијан* је опширно известио о овом историјском догађају. Сиси је у беседи казао да ће за Арапе и Копте користити само именицу „Египћани“, јер они, свако на свој начин, сматрају себе Египћанима – Копти тако што баштине идентитет и културу древних Египћана из доба фараона и идентитет хришћанског Египта, а Арапи тиме што су већински народ у савременој држави Египат коју су под тим именом створили. *Гардијан* је посебно подвукао како је Сиси у Саборном храму заузео став: „Почев од овог тренутка не можемо рећи више ништа друго осим – ми Египћани.“²⁷ Почев, дакле, од Божићне литургије 2015.

Хришћани у Египту су веома срдечно примили посету председника Божићној литургији. Према писању египатског портала *Ахрам*, до сада је био обичај да египатски председ-

²⁸ Sisi first Egyptian President to attend Coptic Christmas mass, *Ahram*, 6 January 2015.

²⁹ ISIL video shows Christian Egyptians beheaded in Libya, *Al Jazeera*, 16 February 2015.

³⁰ ISIL claims massacre of Ethiopian Christians in Libya, *Al Jazeera*, 20 April 2015.

³¹ Coptic Christians murdered by ISIS hailed as martyrs, *Jerusalem Post*, 22. February 2015.

³² The Bedouin, *Sinai monastery.com*

ник коптском патријарху Божић честита телефоном. Председник Насер је у своје време био гост у Саборном храму Светог Марка у Каиру, али никада није присуствовао литургији.²⁸

Посетом Сисија Божићној литургији Коптске цркве окренута је нова страница египатске историје. Међутим, терористичка квазидржавна творевина Исламска држава није оклевала са осветом због склапања чврстог савеза Египта и Коптске цркве.

Терористи Исламске државе објавили су 12. фебруара 2015. видео снимак погубљења 21 коптског хришћанина, које су ови радикални исламисти претходно отели у Либији.²⁹ Потом је у априлу 2015. у Либији погубљено и тридесетак етиопских хришћана.³⁰ Патријарх Тавадрос је канонизовао коптске хришћане, које су погубили припадници Исламске државе, као свете мученике.³¹

Поред тога, у јулу 2015. дошло је до сукоба египатске војске с терористима Исламске државе на Синају, где се налази један од најстаријих хришћанских манастира – Манастир Свете Катарине, средиште Грчке православне цркве Синаја. Манастир Свете Катарине чува бедуинско племе Џебелија које тврди да потиче од хришћанских војника грчког и романског порекла. Ове војнике је на Синајско полуострво у VI веку населио византијски цар Јустинијан како би они и њихови потомци били заветни чувари манастира Свете Катарине. Више према предању а мање према утврђеним историјским чињеницама, ови чувари манастира Свете Катарине примили су у VII веку ислам, али су до данас остали доследни датом завету.³² Египатска војска је ставила прилике на Синају под контролу, али се инциденти спорадично дешавају до данас.

Коптска црква је у децембру 2017. показала да је њено сврставање са египатском државом очигледно. Наиме, патријарх Тавадрос је отказао сусрет са америчким потпредседником Мајклом Пенсом због тога што су Сједињене Америчке Државе донеле одлуку да преместе своју амбасаду из Тел

Авива у Јерусалим.³³ Али Сисијеве намере да утврди идентитет савременог Египта у виду двоидентитетског арапско-коптског јединства остају, наравно, на провери времена.

Извори и лиџераџура

Elsässer, Sebastian, *The Coptic Question in the Mubarak Era*, Oxford University Press: Oxford–New York, 2014.

Fahmi, Georges, *The Coptic Church and Politics in Egypt*, *Carnegie Middle East Center*, 18 December 2014.

Monier, Elisabeth Iskander, „The Arab Spring and Coptic–Muslim Relations: from Mubarak to the Muslim Brotherhood“, *European Yearbook of Minority Issues*, vol. 11, Leiden–Boston, Brill Nijhoff, 2012, 169–186.

Saad, Saad Michael, „The Modern Period (1952– 2011): An Era of Trials, Tribulations and Triumphs“, *The Coptic Christian Heritage: History, Faith and Culture*, edited by Lois M. Farag, London–New York, Routledge, 2014, 87–100.

Van Doorn–Harder, Nelly, „The Coptic Church Today“, *Coptic Civilization: Two Thousand Years of Christianity in Egypt*, edited by Gawdat Gabra, Cairo–New York, The American University in Cairo Press, 2014, 261–272.

Wagner, Don, „Egypt's Coptic Christians: Caught Between Renewal and Persecution“, *Washington Report on Middle East Affairs*, October–November 1997.

Massacre at the temple, *Guardian*, 18 November 1997.

The Copts flee Egypt, *Al-Ahram Weekly*, 2 May 2013.

Egypt's military gives Morsy ultimatum, *CNN*, 2 July 2013.

President Morsi overthrown in Egypt, *Al Jazeera*, 4 July 2013.

Egypt Military Flexes Muscle Against Morsi Amid Rallies, *The New York Times*, 26 July 2013.

Excerpts from Washington Post interview with Egyptian Gen. Abdel Fatah al-Sisi, *The Washington Post*, 5 August 2013.

Egyptian military chief vows to rebuild Coptic Churches, *Fox News*, 16 August 2013.

Russia's Putin says supports Sisi's bid for Egypt presidency, *Reuters*, 13 February 2014.

Abdel Fatah al-Sisi won 96.1% of vote in Egypt presidential election, say officials, *Guardian*, 3 June 2014.

Georges Fahmi, „The Coptic Church and Politics in Egypt“, *Carnegie Middle East Center*, 18 December 2014.

Sisi first Egyptian President to attend Coptic Christmas mass, *Ahram*, 6 January 2015.

Egyptian president attends Coptic Christmas Eve mass in Cairo, *Guardian*, 7 January 2015.

Egypt's Sisi First President ever to Attend Coptic Christmas Mass, *American Thinker*, 8 January 2015.

ISIL video shows Christian Egyptians beheaded in Libya, *Al Jazeera*, 16 February 2015.

Coptic Christians murdered by ISIS hailed as martyrs, *Jerusalem Post*, 22 February 2015.

ISIL claims massacre of Ethiopian Christians in Libya, *Al Jazeera*, 20 April 2015.

Under Pressure, Egypt's Suffering Christians Reluctantly Reject VP Pence as a Savior, *Haaretz*, 17 December 2017.

The Bedouin, *Sinaimonastery.com*

Документарни филм *The Revolution Business* (2011) у продукцији Journeyman Pictures.